

Бобчеви биографии на българи, свързани с правото

д-р Петър Първанов

Стефан Савов Бобчев създава специална поредица от статии, в които представя първите български юристи¹. Началната серия е озаглавена „*Ликове на първи български юристи*“ и се състои от 12 статии. Текстовете са публикувани в „*Юридически преглед*“ през 1930–1931 г. В тях авторът им представя биографии на първите българи с юридическо образование. След това ученият разширява статиите си и представя лица, които по стечение на обстоятелствата, без да имат специално юридическо образование, са работили в българската правосъдна система и така спомагат за формирането на българското правосъдие. Извън тези поредици по различни поводи С. С. Бобчев пише пак за същите хора.

Поредицата „*Ликове ...*“ се открива с очерк, посветен на *Гаврил Кръстевич* – първият българин с юридическо образование². В него Бобчев се опира на писма, на съчинението на М. Д. Балабанов за Г. Кръстевич³, както и на спомени. Представя първия български юрист като усърден и високо квалифициран работник. Изтъква заслугите му пред Високата порта за получаването на фермана за независима българска черква⁴. Описва го като строг магистрат, който не прави разлика между хората и в решенията си се придържа към закона. Предава външния му вид и характер – хубав, учтив и сериозен. Твърди, че въпреки службата му на османски чиновник, работи върху българската история, в която изтъква достиженията на българите⁵. Според автора, в дейността си като главен управител на Източна Румелия Гаврил Кръстевич се старае да внесе колкото се може повече правен порядък и финансов контрол. Неучастието му в Съединението обяснява с факта, че е стар чиновник и не смее да си представи да извърши държавен преврат, а се опасява и от вреди за българите вследствие политическата обстановка. Накрая изследователят заключава, че на Г. Кръстевич не се отдава достатъчно почит⁶.

Това не е първият очерк на С. С. Бобчев, посветен на Гаврил Кръстевич. Много по-подробен и личен е текстът му за бившия генерал губернатор, писан по повод смъртта му и публикуван на страниците на „*Българска сбирка*“ през 1899 г. В него професорът споделя собствените си спомени и впечатления. Дели живота на Кръстевич на три етапа. Първият е от 1837 г. до 1860 г. и е свързан предимно с книжовна дейност.

· Откъс от монографията **Първанов, Петър**. Историята в служба на съвременността. Стефан Савов Бобчев: исторически възгледи. С., Парадигма, 2020, с. 93-115. Публикува се с любезното разрешение на автора и на издателството, за което сайтът „Съдебно право“ благодари.

· Петър Първанов е доктор по история и магистър по право от Югозападния университет „Неофит Рилски“. Главен асистент в Стопанския факултет на същия университет. Научните му интереси са свързани със стопанската история, историографията, историята на правото, историческите аспекти на икономиката на социалната сфера, на културата на дарителството, историята на българския туризъм. Автор на над четиридесет публикации, разглеждащи проблеми от посочените области. Участник в редица национални и международни наумни форуми и проекти.

¹ НБКМ-БИА, ПД5979.

² Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Гаврил Кръстевич. – В. Юридически преглед, 1930, с. 105.

³ Балабанов, М. Гаврил Кръстевич. Народен деец, книжовник, съдия и управител. С. 1914.

⁴ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Гаврил Кръстевич. – В. Юридически преглед, 1930, с. 105 – 107.

⁵ Пак там, с. 108.

⁶ Пак там, с. 108 – 109.

Вторият е от 1860 до 1876 г. и е обвързан с българските черковни борби. Третият е животът на Кръстевич е дейността му в Източна Румелия⁷.

С. С. Бобчев твърди, че разбира за Гаврил Кръстевич още като дете в Елена, чрез преводите му, редакторската му работа и статиите му в „*Български книжици*“. Авторът е добре запознат с архаичния език на публициста и любовта му към православната вяра⁸. Годините, които С. С. Бобчев прекарва като студент в Цариград, съвпадат с борбата на българите за независима черква. Така има възможност да се запознае лично с Кръстевич и да следи дейността му в най-ползотворните му години. Стига до извода, че това, което е ИларионМакриополски сред духовите борци за независима българска черква, е Гаврил Кръстевич за „*цивилните*“⁹.

Натам в текста ученият представя професионалната дейност на Гаврил Кръстевич. Приема, че за формирането му е повлияла История славянобългарска. Според автора целият живот на Кръстевич е отдаден на правото, без да му изменя. През по-голямата част от живота си работи за Османската империя и е лоялен към нея, което засилва позициите му. Като високопоставен османски администратор и благодарение на влиянието си помага на българите и защитава правата им. С. С. Бобчев описва Кръстевич като патриот, заради заниманията му с българска история и издаваните от него български книги и списания¹⁰.

Според Бобчев Кръстевич е предводител на българите, които в черковната борба застават твърдо зад православната вяра¹¹. Дело на османския администратор са почти всички документи, свързани с придобиването на българска черковна независимост и затова го определя като основател на „*Цариградската просветна школа*“. Сравнява го по значение с Раковски, като основател на българското революционно движение¹². Отхвърля обвиненията, че Гаврил Кръстевич се е отказал от българщината, защото жена му е гъркиня. Смята че въпреки този факт той не изменя възгледите си и не се отказва от Вселенската патриаршия, заради убежденията си. Единственото, което изследователят му вменява като вина е, че не е възпитал децата си като българи¹³.

В очерците си, посветени на Гаврил Кръстевич, С. С. Бобчев му създава образ на ученолюбив българин, който получава юридическо образование и се реализира в администрацията на Османската империя. Помага на сънародниците си чрез положението, което заема. Високите постове в османската администрация не му пречат да се занимава и с патриотична дейност и да работи усърдно за създаването на самостоятелна българска черква. Той продължава да се ръководи от патриотичните си чувства и при работата си в Източна Румелия, където също защитава българските интереси. Биографът счита, че Кръстевич никога не изменя на юридическите си възгледи и каквито и идеи да защитава винаги се ръководи от принципите на правото, независимо от народностната си принадлежност. С. С. Бобчев се опитва да популяризира дейността на Г. Кръстевич сред българското общество и да му изгради образ на български възрожденец, който чрез всичките си действия е спомогнал за доброто на българите. За оформянето на този образ в представите на автора спомагат добрите лични контакти, които той запазва с Кръстевич до края на живота на последния¹⁴. Професорът почита Гаврил Кръстевич при смъртта му, предлагайки

⁷ Бобчев, С. С. Какъв беше Гаврил Кръстевич. – В. Българска сбирка, 1899, с. 12.

⁸ Пак там, с. 7.

⁹ Пак там, с. 9 – 10.

¹⁰ Пак там, с. 15.

¹¹ Пак там, с. 17.

¹² Пак там, с. 13 – 14.

¹³ Пак там, с. 18 – 19.

¹⁴ НБКМ-БИА, ПД3602 – 3605; ПД10675.

депутатите да закрийт заседанието в Народното събрание в знак на почит към един „голям българин“¹⁵.

Следващият юрист, за когото С. С. Бобчев пише биографични статии, е **Марко Балабанов**. Посвещава му очерк в серията си за първите български юристи, но в действителност основните му биографични занимания с живота и дейността на Марко Балабанов са свързани с текст, писан по повод на смъртта му през 1921 г.

С. С. Бобчев счита, че Марко Балабанов е учител, публицист, учен, политик, но най-много трябва да се отдаде на дейността му от 70-те години на XIX в., когато се включва в обществения живот на българите в Цариград. Описва работата му като редактор на „Читалище“, секретар на Екзархията, който води протоколите на Черковно-народния събор и е действителният създател на устава на Българската екзархия¹⁶.

Ученият дава много висока оценка за дейността на Балабанов. Смята, че „*каквато и работа да захване, Балабанов я върши с вещина*“. От текста става ясно, че „*публицистиката е любимото му занимание*“. Балабанов започва да издава Вестник „Век“, въпреки опасностите, които преследват българските вестникари в Османската империя, следствие на цензурата¹⁷. Редакторът на Вестника, отправя от страниците му послания за вестникарството, които според С. С. Бобчев са актуални и по времето, когато пише некролога. Твърди, че чрез вестник „Век“, със „*смелост и доблест*“, Балабанов прокарва политическата си програма за преобразувания, с които да се осигури сигурността на българското население. Той дава място за изява на творци от всички краища на българските земи. Изразява се с вещина и умереност. С. С. Бобчев счита, че вестниците на Балабанов имат големи заслуги за подбуждането на българския народ и ги обявява за „*народни трибуни*“¹⁸.

Друг момент от живота на М. Балабанов, с който С. С. Бобчев се занимава в няколко свои текста, е съвместната му обиколката с Драган Цанков по европейските столици, на която ученият отдава голямо значение в домогванията на българите към свобода¹⁹. Смята, че по време на дипломатическата совалка делегацията навсякъде е добре приета и донася надежда на българите за свобода. Авторът вижда ролята на М. Балабанов в тази мисия като популяризатор на българската кауза сред европейската общественост. Той твърди, че на него се пада по-тежката част от задачите, защото знае френски и благодарение на това пише във вестниците, за да запознае европейската общественост с целите на дипломатическата си мисия²⁰.

По същия родолюбив начин представя политическата му дейност по време и непосредствено след Освободителната война, когато Балабанов участва в изграждането на Българската държава. Пише, че при всичките си действия се ръководи от идеята, че трябва да се помогне на целия български народ. Изтъква ролята на Русия за освобождението на българите и заклеява Англия и по-конкретно Дизраели като човек, оказал най-голямо влияние за разкъсването на българските земи²¹.

¹⁵ Стенографски дневници на IX ОНС, Трета редовна сесия, кн. I, С. 1896, с. 366.

¹⁶ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Марко Д. Балабанов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 154 – 155.

¹⁷ Пак там, 156.

¹⁸ Бобчев, С. С. Марко Балабанов. – В. Летопис на БАН, кн. VI, 1921, 1922, с. 86 – 99.

¹⁹ Бобчев, С. С. Българските делегати при чуждите дворове и при царя Освободител. – Техният мемоар. – В. Прослава на Освободителната война 1877 – 1878 г. Руско – български сборник, С. 1929, с. 263 – 286.

²⁰ Бобчев, С. С. Марко Балабанов. – В. Летопис на БАН, кн. VI, 1921, 1922, с. 99 – 102.

²¹ Пак там, с. 102 – 108.

След Освобождението Марко Балабанов се установява в Княжество България. Въпреки че може да направи съдебна кариера, не е привлечен от съдебната зала и се захваща с политика и преподаване на Канонично право²².

С. С. Бобчев проследява политическата кариера на М. Балабанов в първите години след Освобождението като дипломат в Цариград и Министър на външните работи. Набляга на Балабановите симпатии към Русия, защото смята, че чрез този си възглед помага много на българската политика. Основание за тези твърдения на Бобчев дава фактът, че в Русия не одобряват политиката на княз Александър, но в Петербург приемат добре М. Балабанов. Според Бобчев Балабанов е на път да разреши спора между княз Александър и руския император, но непостоянството на княза не позволява политиката на сближаване, която провежда Балабанов, да се реализира²³.

Според биографа Марко Балабанов се отдава изцяло на служба на отечеството и на българската черква, поради тази причина той с болка изживява неуспехите, които съпътстват България в първите десетилетия на ХХ век и постепенното западане на черквата. Това заключение С. С. Бобчев прави на базата на трудовете на М. Балабанов. Авторът завършва с констатацията, че, въпреки че в края на живота си Балабанов е много болен, той не престава да се интересува от обществения живот в България²⁴.

С. С. Бобчев представя в положителна светлина научните и публицистичните занимания на Марко Балабанов. Според него като професор по византийско, конституционно и канонично право М. Балабанов е много грижовен преподавател. Обръща особено внимание на обучението по канонично право, защото го обвързва с действащото брачно право. Бобчев съжالياва, че курсът му по Канонично право е непълен и незавършен²⁵. Балабанов е много добре запознат с античното право още преди да завърши юридическото си образование в Париж²⁶. Има и значителна публицистична и книжовна дейност, която започва още като студент в Париж през 1868 г. Като класик, богослов и правист работи предимно в сферата на класическото богословие, българския черковен въпрос и политическото възраждане на българите²⁷.

Бобчев съставя и библиография на трудовете му²⁸. Разказва спомени от запознатството между двамата в Цариград²⁹ и изнася надгробна реч³⁰.

За С. С. Бобчев М. Балабанов е добре подготвен юрист, който е специалист по римско и канонично право. С познанията той изключително много помага на българите във воденето на черковните им борби, а така също и при организирането на Екзархията. Особено много авторът набляга на възгледа на Балабанов върху каноничното право като на позитивно право, свързано с брачното право. Виждане, което се споделя и от Бобчев в съчиненията му по Канонично право. Освен като подготвен юрист, Бобчев представя Балабанов и като изявен общественик, който популяризира българската кауза сред Великите сили. Проследявайки кариерата на Балабанов като политик, го обрисова като човек, който счита, че България трябва да е в близки отношения с Русия, но в същото време следва да се защитават българските интереси. Според автора, независимо

---

²² Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Марко Д. Балабанов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 158 – 159.

²³ Бобчев, С. С. Марко Балабанов. – В. Летопис на БАН, кн. VI, 1921, 1922, с. 108 – 112.

²⁴ Пак там, с. 112 – 114.

²⁵ Пак там, с. 114 – 115.

²⁶ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Марко Д. Балабанов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 153.

²⁷ Бобчев, С. С. Марко Балабанов. – В. Летопис на БАН, кн. VI, 1921, 1922, с. 115 – 116.

²⁸ Пак там, с. 117 – 119.

²⁹ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Марко Д. Балабанов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 161.

³⁰ НБКМ-БИА, ПД5218; ПД6140*

от превратностите, които изживява Балабанов, до края на живота си той остава верен на възгледите си и не спира да се интересува от политическата съдба на българите.

Очерците на Бобчев за Балабанов са изпълнени със сантиментални чувства. Те са лични, благодарение на факта, че двамата са познати и работят заедно. С. С. Бобчев се явява наследник на Балабанов в председателството на Философско-обществения клон на БАН и като лектор по Канонично право.

Следващият юрист, с когото С. С. Бобчев запознава читателите, си е **Христо Тодоров Стоянов**. Според автора той е български юрист, който не е известен на широката общественост, но в юридическите среди е добре познат³¹. Разказва спомени от познанството им в Цариград³². Представя идеите му за българското образование, което смята че трябва да е масово и безплатно. Счита, че има консервативни възгледи и настоява да има горна камара в българския парламент. Като юрист чете лекции Софийския университет, които според автора се отличават с точност и прецизност. Твърди, че Стоянов пръв разработва темата за челядната задруга³³. Определя го като е „много блага душа“ приветлив човек, какъвто е и като съдия³⁴.

Чрез очерка си С. С. Бобчев обрисова Стоянов като човек с широка обществена дейност извън чисто професионалните му юридически ангажименти. Авторът запознава обществеността с личност, която е заемала високи политически и съдебни постове, тъй като преценява, че споменът за нея трябва да се запази в съзнанието на обществото.

В серията си за първите български юристи С. С. Бобчев се спира и на **Петър Оджаков**. Човек, с когото имат общ научен интерес – обичайното право – и на когото е посветил и некроложна статия. Между двете съчинения има голяма разлика във виждането на С. С. Бобчев за П. Оджаков.

В некролога С. С. Бобчев описва П. Оджаков предимно като учен в областта на обичайното право. Характеризира го като скромнен труженик, с голям обществен принос. Предава накратко животът му и отбелязва множеството му пътувания. Оценява само дейността му в областта на историята на правото. Изтъква сътрудничеството му с Валтазар Богишич и го представя като пионер, който е отдаден изцяло на тази наука. Счита, че в съчиненията си Оджаков изказва много оригинални мисли. Въпреки това оценява работата му в областта на историята на правото като несистематизирана и ненаучна. Причина за тези недостатъци обяснява с факта, че Оджаков е патриот и националист, като национализмът му стига до фанатизъм. Затова изследванията му са слаби. Смята, че в тях се забравя за научния тон и критиката е като на публицист³⁵.

В статията си от серията за първите български юристи, С. С. Бобчев определя П. Оджаков като „горещ родолюбец, един скиталец общественик, един ревностен изследовател на народното обичайно право, един несполучлив в живота нестретник юрист. Любознателен по природа, жаден за наука“³⁶. В този текст ученият е поддържан и не толкова критичен към живота на колегата си. Опитва се да го представи не само като учен от областта на обичайното право, а и като юрист, който се реализира, макар и неуспешно в практиката.

Основната теза, която изследователят защитава, е, че Оджаков е родолюбец, който помага, с каквото може на родината. Смята, че поради тази своя преданост не може да

³¹ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Христо Т. Стоянов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 237.

³² Пак там, с. 238.

³³ Пак там, с. 239.

³⁴ Пак там, с. 240 – 241.

³⁵ Бобчев, С. С. П. В. Оджаков. – В. Летопис на БКД, 1906, с. 125 – 130.

³⁶ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Петър Василев Оджаков. – В. Юридически преглед, 1930, с. 285.

се реализира пълноценно в съдебната система на освободена България. Авторът твърди, че юристът не може „да се приспособява“ което счита за „важна способност за живота“. С. С. Бобчев има чувството, че П. Оджакوف нарочно си противоречи с хората, от които зависи. Описва го като е строг и честен, но не е и стабилен, за да може да преодолее превратностите на живота. Човек, който винаги защитава правдата, макар и да си пати от това³⁷.

Биографът завършва с дейността на П. Оджакوف за развитието на обичайното право като наука, където приема, че са най-големите му заслуги. Като основна изтъква, че Оджакوف пръв започва да изследва обичайното право още през 1871 г. и след Освобождението продължава да работи в тази насока³⁸.

Статиите на С. С. Бобчев, които се отнасят за П. Оджакوف, създават на последния образ на честен юрист, който се придържа към идеалите си, без да може да се защити от реалността и затова не успява да се реализира в юридическата практика, а се занимава основно с научна дейност в областта на обичайното право. Бобчев изтъква обичайноправните изследвания на Оджакوف и макар да оценява техните достойнства, състоящи се основно във факта, че са първи в областта, твърди че прекалената патриотичност проваля Оджакوف като учен.

Друг юрист в поредицата на С. С. Бобчев е **Константин Стоилов**. Личност, която е известна повече с политическата си дейност, отколкото с правната. От това виждане за политика не може да избяга и биографа, който му посвещава две статии, в които го описва повече като държавен мъж, отколкото като юрист. В голяма степен С. С. Бобчев налага този идеализиран образ на К. Стоилов, като отговор на действителната политическа обстановка³⁹. Първата статия е по повод на тригодишнината от смъртта на Стоилов. Биографът я изгражда на базата на мисли за Стоилов от Княз Николай Дондуков и Иван Евстратиев Гешов⁴⁰. Счита, че К. Стоилов се е посветил да служи на отечеството си чрез политиката. Заявява, че за него тя е като „храм“ и го характеризира като политик по призвание, който не обича „политиканите“⁴¹.

С. С. Бобчев определя като основно събитие в живота на К. Стоилов, предопределящо по-нататъшното му развитие, срещата с княз Александър Батенберг. Вкарва мистична нотка в развитието на политика, тъй като счита тази среща за „наредена от провидението“⁴². Биографът е възхитен и специално подчертава качествата на Стоилов като партиен водач⁴³. Друг факт, който изтъква за политика, е, че не се титулува „русофил“ или „русофоб“, а спазва правилото си да е коректен към всички и да защитава националния интерес, защото „Величието на България е негов идеал“⁴⁴.

За написване на текста си С. С. Бобчев използва като извор речи на К. Стоилов, произнесени в Народното събрание. Заявява, че те трябва да се отпечатат, за да послужат като наръчник на българските политици. Окачествява ги като „високо политическо учение“⁴⁵.

С. С. Бобчев е изключително позитивен към политическите възгледи на К. Стоилов за българския национален въпрос. Допада му позицията, че Македония е

³⁷ Пак там, с. 286 – 287.

³⁸ Пак там, с. 288 – 290.

³⁹ Стателова, Е., В. Танкова, Константин Стоилов в политическия живот на България, С. 2001, с. 14 – 20.

⁴⁰ Бобчев, С. С. Константин Стоилов като държавен мъж. – В. Българска сбирка, 1904, с. 207 – 216.

⁴¹ Пак там, с. 207 – 209.

⁴² Пак там, с. 209.

⁴³ Пак там, с. 210

⁴⁴ Пак там, с. 212 – 213.

⁴⁵ Пак там, с. 213 – 214.

българска, но нейното политическо обединение с България трябва да се постигне, без да се унижават сърби и гърци, но и без да се накърняват интересите на България. По същия начин се отнася и към политика, когато последният е в опозиция, тъй като се съобразява с чуждото мнение, когато е убеден, че е право⁴⁶.

Втората статия не се отличава по внушение, коренно, от първата. В нея професорът представя К. Стоилов като „един много голям юрист, както и един отличен държавник“⁴⁷. Описва го като проникнат от трезвите идеи на философията на правото и юриспруденцията, който защитава идеята, че правдата в правото е в същественото и формалностите трябва да се избягват; те трябва да служат за защита на същественото⁴⁸. Описва дейното участие на юриста в изработването на Търновската конституция и останалата му работата в Учредителното събрание⁴⁹. Смята, че като началник на политическото отделение в двореца на княз Батенберг Стоилов оказва благотворно влияние на първите политически стъпки на княза и българските правителства. Действа консервативно, но винаги честно и без да е пристрастен. Полага много усилия Народното събрание да избере Фердинанд за български княз⁵⁰. След падането на Стамболов, заема министър-председателския пост, за да извади България от тежкото положение, в което се намира, за да успее да накара международната общност да признае избора на новия български владетел. Според автора по време на министър-председателстването на Стоилов България много успешно се развива във вътрешно и външно отношение. Оттеглянето му от поста представя като е пример за конституционно управление. Случва се, защото сам разбира, че е изгубил доверието на княза⁵¹. Професорът определя К. Стоилов като образцов партийен водач⁵² и представя речите му. Стига до извода, че последният има чувство за политик, който много умело усеща как трябва да станат нещата и в кой момент какво трябва да направи. Затова го окачествява като рядко срещан държавен мъж, успял да спечели уважението и на приятелите и враговете си⁵³.

С. С. Бобчев пише за Константин Стоилов на базата на личното си познанство с него. И двата му текста са идентични по внушение и повече акцентират на Стоилов като партийен водач и българин родолюбец, отколкото като юрист. Авторът не може да избяга от личните си впечатления за партийния лидер, защото двамата дълго време са съпартийци и споделят едни и същи политически възгледи. Самият К. Стоилов има голямо доверие на С. С. Бобчев и М. Маджаров. Въпреки многобройните, недоказани клевети срещу тях, които е чул, неговите впечатления са, че може да разчита на тях във всяка една ситуация, тъй като в съвместна им работа, не го подвеждат⁵⁴.

Стефан Савов Бобчев е сред първите застанали зад К. Стоилов в политическата му инициатива⁵⁵. И през годините, по един или друг повод се опитва да изгради положителен образ на Стоилов⁵⁶. Ученият е сред първите изследователи на политика.

---

⁴⁶ Пак там, с. 214 – 216.

⁴⁷ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Д-р К. Стоилов. – В. Юридически преглед, 1930, с. 365.

⁴⁸ Пак там, с. 365.

⁴⁹ Пак там, с. 365.

⁵⁰ Пак там, с. 366 – 367.

⁵¹ Пак там, с. 368 – 369.

⁵² Пак там, с. 371.

⁵³ Пак там, с. 371 – 372.

⁵⁴ Стателова, Е., В. Танкова, Константин Стоилов в политическия живот на България, С. 2001, с. 301.

⁵⁵ Бобчев, И. Програмата на Народната партия в думи и дела. По случай 25-годишнината на Народната партия, С. 1919, с. 4.

⁵⁶ Николова, В. Народната партия и буржоазната демокрация. Кабинетът на Константин Стоилов (1894 - 1899), С. 1986, с. 7; Николова, В. Между консерватизма и либерализма. Народната партия. 1894 – 1920, С. 2004 г., с. 9; 416.

Неговите съчинения, посветени на К. Стоилов, оставят трайна следа в науката, и то не само, защото поставят началото.

Димитър Греков е следващият юрист, известен и с политическата си дейност, за когото С. С. Бобчев пише. Описва го като много критикуван политик и изключително популярен юрист⁵⁷. Описва го като човек с висока култура, който не е създаден да се занимава с политика, защото е много умерен и тактичен. Смята, че като министър на правосъдието урежда законодателно много въпроси, а като народен представител е полезен със законодателната си дейност. След смъртта на Стамболов е избран за председател на партията, но бързо установява, че лидерският пост не е за него⁵⁸. Не се бои от заплахи, критики, клюки и успява да се извиси над злобата на деня⁵⁹.

Така С. С. Бобчев обрисова една спорна политическа личност, известна в обществото преди всичко с дейността си като политик, а не като юрист. Интересно е, че при описанието не се придържа точно към фактите, а дава своето виждане за събитията, както отдава отеглянето от Д. Греков от лидерския пост на Народнолибералната партия, не на смъртта му, а на възгледите му.

Юрист, който не е известен сред обществото, е първият председател на Върховния касационен съд (ВКС) **Порфирий Христофорович Стаматов**. Стефан Бобчев решава да го представи, тъй като малко се знае за него, а това приема за обидно⁶⁰. В портрета набляга основно на работата му като съдия. Според автора като председател на ВКС П. Стаматов се отличава с широките си познания по процес и особено по наказателен. Определя много от решенията му като образцови. Биографът твърди, че съдията е строг и изпълнителен и предава тези качества на подчинените си, макар понякога прекалената му строгост му създава проблеми, той продължава да следва целите си, след като е убеден, че е прав⁶¹. Относно живота му споменава само, че през 1886 г. емигрира в Русия и след революцията от 1917 г. се завръща в родината си⁶².

С. С. Бобчев представя П. Стаматов предимно като юрист, без да засяга политическата му дейност. Това, на което набляга, е строгостта и изпълнителността му в работата му като магистрат. При представянето авторът не изследва докрай живота на Стаматов и допуска неточности в повествованието.

Друг председател на ВКС, когото С. С. Бобчев представя в поредицата си, е **Христо Димитров Павлов**. В текста подчертава дългогодишната служба на Павлов на българското правосъдие, която според автора се простира в повече от 30 години⁶³. В изложението, посветено на Х. Павлов като юрист, биографът подчертава богословското образование и работата му като директор на Пловдивската духовна семинария. Поставя го сред най-успешните директори на училището и като съставител на образцови учебници⁶⁴. Смята, че тази духовност се предава на Павлов и при работата му като съдия. Според учения като председател на Софийския апелативен съд (САС) магистратът е отдаден изцяло на своята служба, без да се стреми към светски живот. Особено благоразположен е в решенията си, като понякога стига до крайна

---

⁵⁷ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Димитър Греков. – В. Юридически преглед, 1930, с. 413.

⁵⁸ Пак там, с. 414 – 415.

⁵⁹ Пак там, с. 416.

⁶⁰ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Порфирий Христофорович Стаматов. – В. Юридически преглед, 1931, с. 15.

⁶¹ Пак там, с. 16.

⁶² Пак там, с. 16 – 17.

⁶³ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Христо Д. Павлов. – В. Юридически преглед, 1931, с. 49.

⁶⁴ Пак там, с. 49.

снизходителност. Самият съдия осъзнава това и предпочита да се занимава с граждански дела. Понякога пише и статии по юридически въпроси⁶⁵.

В биографичните очерци на Бобчев няма друг юрист, който да е представен по този начин. Тук авторът гради духовен образ на съдия Христо Павлов, който се съчетава и отразява в юридическата му работа.

Следващият правник е **Ненчо Кръстев**. Авторът има особено отношение към Кръстев, тъй като е единственият български юрист, когото заварва при пристигането си в Пловдивското съдилище. Затова предава образа му предимно по спомени⁶⁶.

Ненчо Кръстев следва право и се формира като юрист в Париж, заедно с Марко Балабанов и Лазар Йовчев (Екзарх Йосиф)⁶⁷. След това се реализира като председател на Върховното съдилище на Източна Румелия. Според професора председателството му се отличава с изключително спокойствие, учтивост и безпристрастност. Благодарение на отличното си познаване на френски език, винаги при заплетен случай се консултира с френската съдебна практика. Представя го като предан на работата си и странящ от друг обществен живот⁶⁸.

Текстът е изключително личен, защото, както авторът пише в спомените си, Ненчо Кръстев му е пример за подражание, от когото се учи в работата си като съдия в Пловдивското съдилище⁶⁹.

Сред първите български юристи, които разглежда, С. С. Бобчев поставя и **д-р Петър Иванов Данчев**. Основното за него, което изтъква, е, че е добре запознат с Римското право, което умело използва в практиката си на съдия и председател на ВКС. Определя го като високо културен човек с широко литературно образование, който още от ученическите си години проявява интерес към класическата литература, който го съпътства цял живот. Притежава и благ дух⁷⁰. Като особено ценно качество на Данчев Бобчев определя уменията му да прави забележки, без да обиди лицето, към което са отправени⁷¹. Друг аспект на юридическите качества на юриста, който изтъква, е осъзнатата необходимост да се изучава народният обичаен кодекс. Според автора Данчев е родолюбец. Високата му култура му помага да сътрудничи на печата със статии, които тематично имат широк обхват от различни въпроси, засягащи материалното и процесуалното право. Редовно участва и в комисии на Министерството на правосъдието и всяка една дейност, с която се занимава, не върши формално, дори когато се очаква да го прави⁷². Така С. С. Бобчев изгражда образ на Петър Данчев, като на високо интелектуален и отзивчив юрист, умеещ да съчетава широката си обща култура с юридическата си работа, без да гледа формално на задълженията си. В очерка си ученият изтъква вплитането в работата на Данчев на Римското и Обичайното право.

С. С. Бобчев е изключително позитивен и към друг български юрист **Антон Каблешков**, който през целия си живот се опитва да наложи в отношенията си идеалите, получени в бащината къща, а именно: стремеж за свобода, независимост, самоопределение, блян за непрекъснат възход, пазене на личното и човешко достойнство. Ученият определя А. Каблешков като юрист, професор, академик и

---

⁶⁵ Пак там, с. 50 – 51.

⁶⁶ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Ненчо Кръстев. – В. Юридически преглед, 1931, с. 97.

⁶⁷ Пак там, с. 98.

⁶⁸ Пак там, с. 99 – 100.

⁶⁹ Бобчев, С. С. Из спомените на един стар магистрат. – В. Юридически преглед, 1933, с. 97 – 98.

⁷⁰ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Д-р Петър Ив. Данчев. – В. Юридически преглед, 1931, с. 145.

⁷¹ Пак там, с. 149.

⁷² Пак там, с. 147 – 148.

магистрат, който осъзнава големите си възможности⁷³. Основният въпрос, който го занимава, е установяването на собствеността и прехвърлянето на недвижими имоти. По него създава блестяща практика, както и теоретични трудове⁷⁴. Ученият представя научното творчество и семейната среда на А. Каблешков. От обществената му дейност откроява призивът му през 1915 г. България да се присъедини към Съглашението⁷⁵.

Изграденият образ на А. Каблешков от С. С. Бобчев го обрисова като юрист с големи семейни ценности и потенциал, които осъзнава и се стреми да реализира идеалите си в обществото, чрез своята работа.

Последният биографичен очерк от серията за първите български юристи е на **Теодор Теодоров**, който е шурей на С. С. Бобчев. Дватама поддържат дългогодишни добри семейни и партийни отношения. Затова очеркът посветен на Т. Теодоров е силно емоционален и пристрастен. Това не е единственият текст на Стефан Бобчев, който е посветен на Теодоров. Преди него публикува в „Юридически преглед“ некролог по повод смъртта на политика и обширна статия за живота и дейността му, която излиза в специален „Сборник в памет на Теодор Теодоров“. И трите текста до голяма степен се припокриват.

С. С. Бобчев определя Т. Теодоров като „Един подвижен исполин в магистратурата и адвокатурата, в държавния и обществен живот“⁷⁶. „Преди всичко е адвокат, който е ненадминат в логическите обосновки. Както адвокатства, така защитава и държавните интереси“⁷⁷.

Оформянето на възгледите на политика биографът отдава на съчетанието между солидната семейна среда, в която израства и полученото образование. Разказва за семейството на Теодоров и стабилното възпитание, което то му осигурява. Бъдещият юрист и политик израства в родова среда, което окачествява като добро в стопанско отношение, тъй като възпитанието не му позволява охолен живот, макар да има възможност за това. Семейство, в което живее, определя като патриархално. Следствие на това политикът се облича скромно и поддържат близки връзки с роднините си. Основна роля за възпитанието на Т. Теодоров ученият отдава на дядо му хаджи Теодор, на когото е любимо внуче. След дядото, по влияние върху възпитанието на момчето, поставя майка му и бащата му. Другият важен момент от детството на малкия Теодор, който определя като оформящ бъдещия му нрав, според биографа е солидното образование, което получава в Еленското училище, Габровската гимназия и Новорусийския университет. По време на обучението си Теодоров съумява да съчетае теоретичното си образование с наученото в семейството. Професорът отбелязва, че правникът прилага семейните ценности в живота, за да сплоти и държи около себе си всичките си братя и сестри, които го уважават заради начетеността му⁷⁸.

По същия начин е представен Теодоров в професионалното му развитие. Според Бобчев Теодоров е възпитаник на своята среда и епоха, която изисква да има познания в различни области. Пише, че през целия си живот на държавен служител той е искрен и предан към родината си⁷⁹. Като адвокат счита, че изпълнява задълженията си с любов, преданост и страст и винаги се стреми да избира страната, която счита за права.

---

⁷³ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Антон Каблешков, В. Юридически преглед, 1931, 125.

⁷⁴ Пак там, 126 – 127.

⁷⁵ Пак там, 130.

⁷⁶ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Теодор Ив. Теодоров, В. Юридически преглед, 1931, 273.

⁷⁷ Бобчев, С. С. В памет на Теодор Теодоров, В. Юридически преглед, 1924, 293.

⁷⁸ Бобчев, С. С. Под родната стряха. – В. Сборник в памет на Теодор Ив. Теодоров, С. 1925, с. 5 – 16.

⁷⁹ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Теодор Ив. Теодоров. – В. Юридически преглед, 1931, с. 273.

Неизменно проучва делата, с които се захваща, до най-малката подробност, което изтъква като един от най-силните му навици⁸⁰. Според изследователя юристът като министър на правосъдието и финансите свързва името си с много закони, които осигуряват морален и материален просперитет на България. Обръща особено внимание на въведената по времето на министерстването на Теодоров несменяемост на съдиите⁸¹. Като министър на външните работи и министър-председател преживява много тежки моменти. Полага големи усилия да накара делегатите на Парижката конференция да наложат леки условия за мир на победена България⁸². Като пагубно за живота на Теодоров Бобчев определя влизането му в затвора⁸³.

С. С. Бобчев включва биографията на Т. Теодоров в серията си от статии, посветени на първите български юристи, но образът, който изгражда не е на юрист, а на личност с юридическо образование, която получава добро семейно възпитание и се реализира предимно на политическия небосклон. Според биографа, споделяйки определени ценности, правистът в дейността си, независимо с какво се занимава, държавни или юридически дела, винаги се стреми да застава на страната на доброто. Така се получава идеализиран образ, изграден с изключителна емоция, предимно на базата на семейната среда и на политическата дейност.

След като представя дванадесетте лица на първите български юристи, Стефан Савов Бобчев своеобразно продължава темата през 1932 г., като на страниците на „Юридически преглед“, представя първите българи, които нямат юридическо образование, но градят кариера в българската съдебна система. Нарича ги практици-съдии⁸⁴.

Започва обзора с практиците в Източна Румелия. Пъръв представя *Георги Груев*, защото той първи успява да се издигне като съдия, без да има юридическо образование. Според автора съдебната кариера на Г. Груев започва след Освобождението, когато отива при брат си Йоаким Груев в Пловдив и става председател на Върховното углавно съдилище. Там се представя като образцов съдия и председател на съда, който е трудолюбив и безпристрастен и всестранно изучаващ делата. Затова решенията му са добре съставени⁸⁵.

И тук С. С. Бобчев се придържа към утвърдената формула да представя в положителна светлина първите българи, работили в българската съдебна система. Той гради образ на Георги Груев на безупречен в служебната дейност съдия, който компенсира липсата на юридическо образование с много работа и вникване в същността на възложените му дела.

Преди очерка си от серията авторът пише още три текста, които са посветени на Георги Груев. Два от тях са некроложни статии, публикувани при смъртта на последния, на страниците на „Юридически преглед“ и „Българска сбирка“, а третата е поместена в сборник „Копривщица“⁸⁶. По същество тези текстове се припокриват с портрета на Г. Груев, отразяващ магистратската му дейност и не дават други сведения за него, както и не променят по никакъв начин изграденият от биографа му образ.

---

⁸⁰ Пак там, с. 276.

⁸¹ Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Теодор Ив. Теодоров. – В. Юридически преглед, 1931, с. 278; Бобчев, С. С. В памет на Теодор Теодоров. – В. Юридически преглед, 1924, с. 294.

⁸² Бобчев, С. С. Ликове на първи български юристи. Теодор Ив. Теодоров. – В. Юридически преглед, 1931, с. 280.

⁸³ Пак там, с. 281.

⁸⁴ Бобчев, С. С. Чертици за първите български практици-съдии. – В. Юридически преглед, 1932, с.32.

⁸⁵ Пак там, с. 33 – 34.

⁸⁶ Бобчев, С. С. Георги Груев. – В. Юридически преглед, 1900, с. 64 – 66; Бобчев, С. С. Лични наши дейци, които заминават. – В. Българска сбирка, 1900, с. 99 – 102; Бобчев, С.С. Един бележит магистрат, Георги Груев. – В. Юбилеен сборник Копривщица (20 април 1876 – 20 април 1926), С. 1926, с. 35 – 37.

Следващият българин, представен в поредицата, е *Иван Павлов Герджиков*. Той е назначен за правителствен член на Пловдивския губернский съд, който е апелативна инстанция. Представа го като човек, отличаващ със здрав смисъл и чиста съвест; който е безпристрастен и винаги гледа на своята независимост като на основно човешко достойнство. Въпреки че има страст към алкохола, никога не загубва своята безпристрастност⁸⁷.

Третият очерк от поредицата е посветен на *Тодораки Власков (Чалъков)*. За него С. С. Бобчев пише, че след Освобождението е член на Пловдивския окръжен съд и председател на съдилището. След Съединението става председател на Русенския окръжен съд. Завършва правната си кариера като нотариус в Пловдив. Описва го като много полезен магистрат, знаещ гръцки и турски език, което изтъква като особена важност за смесеното население на Пловдив⁸⁸.

Следващият образ в поредицата е на *Михаил Илич*, който заема длъжността председател на Второ гражданско отделение на Пловдивското департаментално съдилище. Според биографа М. Илич е изключително благороден и безпристрастен, а заниманията му с търговия преди Освобождението му помагат при разглеждането на търговски дела⁸⁹.

Предпоследният представен практик-съдия е *Димитър Наумов*, който е председател на Старозагорското окръжно съдилище. Авторът го описва като, открояващ се с независимост и безпристрастие и образцов в отношенията си. Занимава се като специалист със земеделско стопанство, затова и статиите му са обективни и изпълнени с точни научни данни, затова и са много популярни сред населението⁹⁰.

Последният практик-съдия, който е представен е *Васил Морфов*, чийто живот ученият проследява, без да го коментира⁹¹.

Всички първи български практики-съдии С. С. Бобчев представя с положителен тон. Според него всички те са работили в съдебната система на Източна Румелия и съответно авторът е имал личен контакт с тях. Затова и портретите, които им обрисова са ценни като извор, тъй като биографът споделя личните си впечатления. Фактът, че са личности близки до С. С. Бобчев, донякъде изкривява образите, тъй като биографът се стреми да покаже, че практиците-съдии са изпълнявали своите задължения съвестно, без правосъдието да страда от факта, че нямат юридическо образование. В описанията си винаги изтъква добрите лични качества на хората и подчертава съчетаването на професиите на практиците-съдии със съдебната им работа. По този начин твърди, че съществува експертен принцип в подбора на кадри за българската съдебна система. Авторът избягва отрицателните качества на описваните. Дори когато е счел за необходимо да ги предаде, той се опитва да вплете отрицателния факт в контекста, без да набляга на него и съзнателно го омаловажава. Все пак тези очерци на С. С. Бобчев са посветени на личности, работили в съдебната система на Областта, които с малки изключения не са познати на широката общественост и така направеното от биографа следва да се възприема като популяризиране на откъси от съдебната история на Областта.

С. С. Бобчев прави опит да продължи серията си за първите български юристи през следващата година, но успява да публикува само една статия, в която разглежда дейността и живота на *Милан Страцимиров Шишманов*. Авторът представя

---

⁸⁷ Бобчев, С. С. Чертици за първите български практики-съдии. – В. Юридически преглед, 1932, с. 34 – 35.

⁸⁸ Пак там, с. 77.

⁸⁹ Пак там, с. 78.

⁹⁰ Пак там, с. 193 – 194; 245.

⁹¹ Пак там, с. 194 – 195.

Шишманов като юрист, който се отличава в сферата на законодателните начинания, свързани с дипломатията. Смята, че д-р Шишманов е недооценен от съвременниците си, защото не се поддава на изнудване и отстоява позициите си. Работи като дипломат и е основател на „Юридическо списание“, както и сътрудничи на много други правни списания. Като основна заслуга на юриста изтъква факта, че благодарение на статиите му в чуждия печат се изнасят много сведения за действащото българско законодателство⁹². Така С. С. Бобчев изгражда на д-р М. Шишманов образ на популяризатор на българското право, който има твърди позиции, които отстоява при работата си.

Сериите от биографии на българи, свързани с българското право, представя лица, оформили облика на българската правна действителност непосредствено след Освобождението. Всички дейци представени в очерците на С. С. Бобчев са близки до него, било то по професионални или лични причини. Това прави текстовете му особено ценни от гледна точка на информацията, която се съдържа в тях, тъй като голяма част от текстовете са базирани основно по спомени на автора им. В същото време оценката дадена за определени личности, особено близки до С. С. Бобчев, е силно идеализирана и изкривена, което създава погрешен образ, разминаващ се с представата на обществото за конкретна личност, но останал след това в последвалите съчинения. Не трябва да се пренебрегва фактът, че ученият е добре запознат с разминаването на действителния образ, оставен от личността, с образа, който се създава чрез съчинения специално издадени, за да опишат определен човек. Именно на това разчита професорът, за да изгради представата, която да остане в поколенията и която съответства на неговото желание. Друга причина за идеализацията в биографичните съчинения на правниците, описани от учения, трябва да се търси във факта, че текстовете са създадени в края на живота на автора им, когато контактът му с описаните е вече в миналото и той може подсъзнателно да идеализира лицата, с които е контактувал по време на младините си. В подкрепа на това твърдение е и фактът, че част от очерците са базирани на по-ранни съчинения на автора, посветени на същите дейци, но без изключение писани по повод на смъртта им или отбелязването на техни юбилеи. Във всички случаи чрез поредицата си С. С. Бобчев успява да съхрани за поколенията факти за първите българи юристи. Доказателство за това е публикуването на текстовете му без корекция от списание „Адвокатски преглед“ през 2001-2002 г.

---

⁹² Бобчев, С. С. Ликове на първите български юристи. Д-р Милан Ст. Шишманов. – В. Юридически преглед, 1933, с. 120 – 121.